

Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης
Φιλοσοφική Σχολή
Τμήμα Ψυχολογίας
Κοινωνικός Αποκλεισμός: Ψυχολογική, Ανθρωπολογική,
Κοινωνιολογική Προσέγγιση (271)
Εξάμηνο: Χειμερινό 2009-10

Ο Λόγος των Αποκλεισμένων. Ίσως δεν χρειάζεται να πούμε ότι η αναφορά στον Λόγο αυτό σχετίζεται με την απουσία του από τον χώρο όπου βρισκόμαστε, δηλαδή το Πανεπιστήμιο. Το χώρο όπου επικρατεί ο λεγόμενος επιστημονικός λόγος, δηλαδή ο Λόγος των Ειδικών, ο οποίος εδώ και αιώνες αναπαράγεται μονοδιάστατα σε πολλούς κλάδους, ιδιαίτερα δε στους κλάδους της Υγείας, της Ψυχολογίας, της Ψυχιατρικής, της Κοινωνιολογίας και γενικότερα των Κοινωνικών Επιστημών. Προκύπτει και αναπαράγεται μονοδιάστατα μέσα από τις διάφορες επιστημολογικές αναζητήσεις, αναλύσεις, μεθόδους και προσεγγίσεις, τις αυθαίρετες και υποθετικές πολλές φορές αιτιολογικές συζητήσεις. Προκύπτει μέσα από την αντικειμενοποίηση της ιστορίας, των κοινωνικών διεργασιών, της ανθρώπινης ύπαρξης και εμπειρίας. Της συρρίκνωσης αυτής της εμπειρίας —όταν δεν συνάδει με την εκάστοτε αντίληψη για το «φυσιολογικό», το «υγιές», το «κανονικό»— σε συμπτώματα, την κατηγοριοποίηση και ταξινόμησή της, τις πρακτικές που εφαρμόζονται και που προσβάλουν πολλές φορές την ανθρώπινη αξιοπρέπεια ασκώντας ψυχολογική ή και φυσική ακόμα βία. Η διαρκής αναπαραγωγή αυτού του επιστημονικού Μονόλογου, η κυριαρχία του και η συστηματική διάχυσή του στο κοινωνικό σώμα είναι στην ουσία μια πολιτική πρακτική που υπηρετεί μια συγκεκριμένη ιδεολογία. Μια ιδεολογία που εμποδίζει στην ουσία την ακύρωση των μηχανισμών και των διεργασιών αποκλεισμού ή περιθωριοποίησης μίας σειράς ατόμων ή ομάδων αφού και η ίδια εμφανίζεται, εγκαθιδρύεται και αναπαράγεται μέσω της ενίσχυσης αυτών ακριβώς των διεργασιών και μηχανισμών.

Μέσα από αυτό το πρίσμα, λοιπόν, πρέπει να εξετάσει κανείς και το μάθημα Κοινωνικός Αποκλεισμός. Πρακτικά αυτό σημαίνει ότι στο μάθημα αυτό επιχειρείται η αποκατάσταση ενός ανθρωπίνου δικαιώματος το οποίο αφαιρείται, βίαια πολλές φορές, από συνανθρώπους που βρίσκονται σε δυσκολίες, περνάνε κρίσιμες στιγμές, ή βιώνουν τον πόνο. Δεν πρόκειται δηλαδή μόνο για μία άλλη επιστημονική απόπειρα ούτε για μία πράξη γενναιοδωρίας, αλλά για μία συνειδητή πολιτική επιλογή, που αποσκοπεί στην αναζήτηση κοινών οραμάτων και κατ' επέκταση και κοινών τόπων, στόχων και δράσεων. Αντανακλά με λίγα λόγια την νάγκη να δημιουργήσουμε μια κατάσταση διαλόγου και κοινών δράσεων που εδώ και χρόνια αρνούμαστε. Αρνούμαστε γιατί πιστεύουμε ότι μπορούμε να υπάρχουμε μόνον μέσα από την αυθαίρετα και συχνά βίαια προκαλούμενη σιωπή των άλλων. Έτσι λοιπόν ο δρόμος για την αναζήτηση των κοινών τόπων είναι ταυτόχρονα και δρόμος

αναζήτησης της δικής μας ελευθερίας. Αναζήτησης μιας νέας γνώσης, νέων επιστημονικών παραδειγμάτων, νέων θεωριών και πρακτικών που θα προκύπτουν από αυτή τη συνάντηση, την εμπειρία και τις ρήξεις με το αναχρονιστικό και το συντηρητικό.

Αυτό είναι και το κύριο νόημα αυτού του μαθήματος, το οποίο φανταζόμαστε σαν μία ελάχιστη συμβολή στην ανάπτυξη νέων σχέσεων και εμπειριών που η πεμπτουσία τους θα είναι ο διάλογος και όχι ο μονόλογος που αναπαράγουμε μέχρι τώρα τόσο στη συμβατική του όσο και στη λεγόμενη εναλλακτική του μορφή. Το ζητούμενο λοιπόν δεν είναι η αναπαραγωγή της λεγόμενης ουδέτερης επιστήμης και του πλέγματος των εξουσιών από το οποίο αυτή προκύπτει και ταυτόχρονα υπηρετεί, αλλά της επιστήμης εκείνης που διακατέχεται από αξίες που σέβονται την ανθρώπινη αξιοπρέπεια. Μιας επιστήμης που υπηρετεί τον άνθρωπο, καλλιεργεί την κοινωνική ευθύνη, αναζητεί μια ανθρώπινη και δίκαιη κοινωνία και υπηρετείται από ανθρώπους που δεν εμπορεύονται την ανθρώπινη ανάγκη και τον ανθρώπινο πόνο.

Με αυτό το πνεύμα η προσπάθεια αυτή χαρακτηρίζεται από στοιχεία που τη διαφοροποιούν ριζικά από τις μέχρι τώρα εμπειρίες. Αποτελεί νέο προηγούμενο, αλλάζει τους μέχρι τώρα όρους και προδιαγράφει τα επόμενα βήματα, καθώς:

- Η φωνή και ο Λόγος αυτών των ομάδων αναδεικνύεται ως φωνή και λόγος δικαιωμάτων που μας αφορούν όλους μας γιατί είναι δικαιώματα που αναδεικνύουν την ανθρώπινη αξιοπρέπεια και βασικές ανθρώπινες αξίες.
- Ακυρώνει τον πολυκερματισμό και τη διάσπαση και αποπειράται να δημιουργήσει έναν κοινό κοινωνικό, πολιτικό και επιστημονικό τόπο. Γιατί η συμπτωματολογική προσέγγιση μεταφέρθηκε εντέχνως από το ατομικό επίπεδο στο συλλογικό (βλέπε πληθώρα συμπτωματολογικά προσδιορισμένων ομάδων αυτοβοήθειας), χωρίς να ακυρώνονται οι μηχανισμοί διαχείρισης, αλλά και η αναπαραγωγή της εξάρτησης από τους ειδικούς είτε συμβατικά είτε εναλλακτικά.

Πέρα από τη δυνατότητα ανάπτυξης διαλόγου και αναζήτησης των κοινών τόπων, οι φοιτητές/τριες θα έχουν τη δυνατότητα να συμμετέχουν σε δράσεις οι οποίες προτείνονται είτε από τους διάφορους φορείς που εμπλέκονται στο μάθημα, είτε από τους ίδιους.

Α/Α ΜΑΘΗΜΑΤΩΝ ΚΩΔΙΚΟΣ 271 ΑΙΘΟΥΣΑ: 106	ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ	ΩΡΑ	ΘΕΜΑΤΙΚΗ
1	ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ 9 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ	18:00-20:00	ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΕΚΠΡΟΣΩΠΟΥΣ ΤΩΝ ΦΟΡΕΩΝ
2	ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ 16 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ	18:00-20:00	ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΚΑΡΚΙΝΟΠΑΘΩΝ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ ΘΡΑΚΗΣ ΠΕΡΣΕΦΟΝΗ ΜΗΤΤΑ
3	ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ 23 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ	18:00-20:00	ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΓΟΝΕΩΝ, ΠΑΙΔΙΩΝ ΚΑΙ ΠΑΣΧΟΝΤΩΝ ΑΠΟ ΜΕΣΟΓΕΙΑΚΗ ΑΝΑΙΜΙΑ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΔΗΜΟΣ, ΕΛΕΝΗ ΜΙΧΑΛΑΚΗ ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΝΕΦΡΟΠΑΘΩΝ ΝΟΜΟΥ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ ΧΡΗΣΤΟΣ ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ
4	ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ 30 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ	18:00-20:00	ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΙ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΙ: ΕΡΓΑΣΙΑΚΗ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΨΥΧΙΚΑ ΠΑΣΧΟΝΤΩΝ ΚοΙΣΠΕ ΔΥΤΙΚΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ ΤΟΒΗ, ΜΑΡΙΑ ΑΪΒΑΤΛΗ
5	ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ 6 ΝΟΕΜΒΡΙΟΥ	18:00-20:00	ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΣ GENTI GURI
6	ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ 13 ΝΟΕΜΒΡΙΟΥ	18:00-20:00	ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΑ ΕΠΙΤΡΟΠΗ (ΠΡΩΗΝ)ΧΡΗΣΤΩΝ ΚΑΙ ΕΠΙΖΩΝΤΩΝ ΤΗΣ ΨΥΧΙΑΤΡΙΚΗΣ ΓΙΩΡΓΟΣ ΓΙΑΝΝΟΥΛΟΠΟΥΛΟΣ ΜΗΝΑΣ ΦΑΡΜΑΚΗΣ
7	ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ 20 ΝΟΕΜΒΡΙΟΥ	18:00-20:00	ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΓΟΝΕΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ ΜΕ ΚΑΚΟΗΘΗ ΝΟΣΗΜΑΤΑ 'Η ΛΑΜΨΗ' ΑΥΓΗ ΠΑΠΑΝΙΚΟΛΑΟΥ ΕΝΩΣΗ ΓΟΝΕΩΝ ΔΙΑΒΗΤΙΚΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ ΚΑΙ ΕΦΗΒΩΝ Β. ΕΛΛΑΔΑΣ ΚΑΤΕΡΙΝΑ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΠΗΝΕΛΟΠΗ ΚΩΝΣΤΑΝΤΟΥΔΗ

8	ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ 27 ΝΟΕΜΒΡΙΟΥ	18:00-20:00	ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΓΙΑ ΤΗ ΣΚΛΗΡΥΝΣΗ ΚΑΤΑ ΠΛΑΚΑΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΠΑΠΑΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ ΕΥΑ ΙΩΑΝΝΙΔΟΥ
9	ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ 4 ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΥ	18:00-20:00	ΠΟΛΙΤΙΚΟΙ ΠΡΟΣΦΥΓΕΣ ΣΑΛΙΜ
10	ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ 11 ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΥ	18:00-20:00	ΑΣΤΕΓΟΙ
11	ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ 18 ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΥ	18:00-20:00	ΕΞΑΡΤΗΣΕΙΣ ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ, ΜΑΡΙΑ ΟΞΥΖΟΓΛΟΥ
12	ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ 8 ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΥ	18:00-20:00	ΟΜΑΔΑ ΔΡΑΣΗΣ ΚΑΛΑΜΑΡΙΑΣ
13	ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ 15 ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΥ	18:00-20:00	ΚΛΕΙΣΙΜΟ ΑΠΟ ΟΛΟΥΣ ΤΟΥΣ ΕΚΠΡΟΣΩΠΟΥΣ

Στο μάθημα συμμετέχουν:

Μπαϊρακτάρης Κώστας, Αναπλ. Καθηγητής Ψυχολογίας

Σταμάτη Παναγιώτα, Υποψήφια Διδάκτωρ

Μήττα Περσεφόνη, Σύλλογος Καρκινοπαθών Μακεδονίας Θράκης

Δήμος Βασίλειος, Μιχαλάκη Ελένη, Σύλλογος Γονέων Παιδιών και

Πασχόντων από Μεσογειακή Αναμία Θεσσαλονίκης

Guri Genti, Μετανάστης από την Αλβανία

Μορφούλης Γιάννης, Μαθητής Γ' Λυκείου

Τοβή Αναστασία, Αϊβατλή Μαρία

ΚοιΣΠΕ Δυτικής Θεσσαλονίκης

Γιαννουλόπουλος Γιώργος, Πανελλήνια Επιτροπή (πρώην)

Χρηστών και Επιζώντων της Ψυχιατρικής

Φαρμάκης Μηνάς, Πανελλήνια Επιτροπή (πρώην)

Χρηστών και Επιζώντων της Ψυχιατρικής

Γρηγορίου Κατερίνα & Κωνσταντούδη Πηνελόπη, Ένωση Γονέων Διαβητικών

Παιδιών και Εφήβων Βορείου Ελλάδος

Παπανικολάου Αυγή, Κουγιουμτζίδου Ζωγραφιά, Παπανίκου Μάγδα, Σύλλογος

Γονέων Παιδιών Πασχόντων από Κακοήθη Νοσήματα Βόρειας Ελλάδας «Λάμψη»

Νικηφόρος, μέλος Ομάδας Αυτοβοήθειας

Οξύζογλου Μαρία, Εργαζόμενη Προγράμματος Προαγωγής Αυτοβοήθειας

Θεσσαλονίκης

Σαλίμ, Πρόσφυγας από το Αφγανιστάν

Καραγκιόζης Χρήστος, Αψής Βασίλειος, Σύλλογος Νεφροπαθών

Νομού Θεσσαλονίκης

Παπαστολόπουλος Παναγιώτης, Ιωαννίδου Εύα, Ελληνική

Εταιρεία για τη Σκλήρυνση κατά Πλάκας

Κατσαρού Ναταλία, Παντελίδης Μάριος, Παλιούρας Αυγερινός, Γιουλετζή Μαρία,

Μιτηλίου Λευτέρης, Τσιρώνης Στράτος, Λιαμαρκόπουλος Παναγιώτης,

Βουλγαράκης Βαγγέλης, Κουλούρη Στέλλα, Πασχαλία Ζωή, Χατζηπούπης Νικήτας,

Παρασκευόπουλος Χρήστος, Ομάδα Δράσης Καλαμαριάς

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Γενικά Θεωρητικά Κείμενα

1. Αλεξίου, Θ. (2006) «Κοινωνικός αποκλεισμός» και «κοινωνικά αποκλεισμένες ομάδες»: Οι ιδεολογικές λειτουργίες μιας εννοιολόγησης. *ΚΟΙΝΩΝΙΑ & ψυχική ΥΓΕΙΑ*, 1: 32-50.
2. Παπαϊωάννου, Σ. (2006). Για μια κοινωνική οικονομία και κοινωνική πολιτική της αλληλεγγύης και της ενδυνάμωσης ενάντια στον κοινωνικό αποκλεισμό. *ΚΟΙΝΩΝΙΑ & ψυχική ΥΓΕΙΑ*, 1: 10-31.
3. Μιχαήλ, Σ. (2008). Εκμετάλλευση, Κοινωνικός Αποκλεισμός, Χειραφέτηση. *ΚΟΙΝΩΝΙΑ & ψυχική ΥΓΕΙΑ*, 6: 46-52.
4. Παπαϊωάννου, Σ. (2008). Κοινωνικές ανισότητες και κοινωνικός αποκλεισμός. *ΚΟΙΝΩΝΙΑ & ψυχική ΥΓΕΙΑ*, 6: 20-33.
5. Αλεξίου, Θ. (2008). Κοινωνική τάξη, Κοινωνικοποίηση και Κοινωνικό Κεφάλαιο. Τα όρια των αντισταθμιστικών παρεμβάσεων στην κοινωνική πολιτική. *ΚΟΙΝΩΝΙΑ & ψυχική ΥΓΕΙΑ*, 6: 34-45.
6. Lemert, E. (2007). Η παράνοια και η δυναμική του αποκλεισμού. *ΚΟΙΝΩΝΙΑ & ψυχική ΥΓΕΙΑ*, 2: 41-56.
7. Basaglia, F. (2006). Ένα πρόβλημα της ιδρυματικής ψυχιατρικής (Ο αποκλεισμός σαν κοινωνικο-ψυχιατρική έννοια). *ΚΟΙΝΩΝΙΑ & ψυχική ΥΓΕΙΑ*, 1: 51-65.
8. Μεγαλοικονόμου, Θ., Λερίδου, Α. & Μοναχού, Μ. (2007). Η Πολιτισμική Διάσταση της Ψυχικής Υγείας και του Ψυχικού Πόνου. *ΚΟΙΝΩΝΙΑ & ψυχική ΥΓΕΙΑ*, 4: 59-67.
9. Μάτσα, Κ. (2006). Κοινωνικός αποκλεισμός και τοξικομανία: Όψεις της βιοπολιτικής της εξουσίας. *ΚΟΙΝΩΝΙΑ & ψυχική ΥΓΕΙΑ*, 1: 66-76.
10. Χαραλαμπίδης, Θ. (2007). Μετανάστες και δικαιώματα. *ΚΟΙΝΩΝΙΑ & ψυχική ΥΓΕΙΑ*, 4: 76-79.
11. Χαραλαμπίδης, Θ. (2008). Μετανάστες και Δικαιώματα: Ανιχνεύοντας τις «γκρίζες ζώνες» στην εφαρμογή της νομοθεσίας σχετικά με τους αλλοδαπούς και τους πρόσφυγες στην Ελλάδα. *ΚΟΙΝΩΝΙΑ & ψυχική ΥΓΕΙΑ*, 6: 102-105.
12. Σαββάκης, Μ. (2007). Κοινωνική Μεταβολή και Πολιτικές Υγείας. Το Λεπροκομείο Σπιναλόγκας (1903-1957). *ΚΟΙΝΩΝΙΑ & ψυχική ΥΓΕΙΑ*, 3: 53-62.

Ψυχική Υγεία

13. Γιαννουλόπουλος, Γ. (2008). Ο μύθος των δικαιωμάτων των ψυχικά ασθενών. *ΚΟΙΝΩΝΙΑ & ψυχική ΥΓΕΙΑ*, 6: 84-86.
14. Γιαννουλόπουλος, Γ. (2008). Άλλα μας έλεγαν. *ΚΟΙΝΩΝΙΑ & ψυχική ΥΓΕΙΑ*, 8: 28-31.
15. Lehmann, P. (2007). Επιζώντες της Ψυχιατρικής (Συνέντευξη στον Κ. Μπαϊρακτάρη). *ΚΟΙΝΩΝΙΑ & ψυχική ΥΓΕΙΑ*, 3: 12-25.
16. Lehmann, P. (2008). Ουσιαστικά Μέτρα για την Πολιτική και Κοινωνική Ένταξη των (πρώην)χρηστών και Επιζώντων της Ψυχιατρικής. *ΚΟΙΝΩΝΙΑ & ψυχική ΥΓΕΙΑ*, 6: 78-83.
17. Διακήρυξη Πανελλήνιας Επιτροπής Ατόμων με Ψυχιατρική Εμπειρία. *ΚΟΙΝΩΝΙΑ & ψυχική ΥΓΕΙΑ*, 8: 93-94.

Εργασιακή Αποκατάσταση

18. Γιαννουλόπουλος, Γ. (2007). Εργασία-εύρεση εργασίας, εργασιακή υποστήριξη, ανεργία, απραξία. *ΚΟΙΝΩΝΙΑ & ψυχική ΥΓΕΙΑ*, 2: 20-22.

19. Τοβή, Α. (2008). Το πικρό ποτήρι του ψυχικά ασθενή. *ΚΟΙΝΩΝΙΑ & ψυχική ΥΓΕΙΑ*, 6: 90.

20. Αϊβατλή, Μ. (2008). Ο δύσκολος δρόμος του ΚοιΣΠΕ. *ΚΟΙΝΩΝΙΑ & ψυχική ΥΓΕΙΑ*, 8: 38.

21. Τοβή, Α. (2008). Ανεργία και Ψυχική Υγεία. *ΚΟΙΝΩΝΙΑ & ψυχική ΥΓΕΙΑ*, 8: 39-40.

22. Παπακωνσταντίνου, Γ. (2008). Προβλήματα του ΚοιΣΠΕ Δυτικής Θεσσαλονίκης. *ΚΟΙΝΩΝΙΑ & ψυχική ΥΓΕΙΑ*, 8: 41.

Μετανάστες, Παλινοστούντες, Πρόσφυγες

23. Guri, G. (2008). Ο Λόγος περί ενσωμάτωσης ως μηχανισμός Κοινωνικού Αποκλεισμού. *ΚΟΙΝΩΝΙΑ & ψυχική ΥΓΕΙΑ*, 8: 76-78.

26. Μάρκου, Κ. Τ. (2007). «Αλλά η σφαίρα είναι ακόμη στο κεφάλι...» (Συνέντευξη στη Μ. Κακογιάννη). *ΚΟΙΝΩΝΙΑ & ψυχική ΥΓΕΙΑ*, 4: 13-17.

27. Serwan, M. (2008). Η διαδρομή μου *ΚΟΙΝΩΝΙΑ & ψυχική ΥΓΕΙΑ*, 8: 79.

Εξαρτήσεις

28. Οξύζογλου, Μ. (2008). Η Αρρώστια Συμφέρει. Μια κριτική ματιά με βάση την εμπειρία. *ΚΟΙΝΩΝΙΑ & ψυχική ΥΓΕΙΑ*, 6: 74-77.

29. Νικηφόρος (2008). Εξουσία, Τιμωρία και Παρέμβαση. *ΚΟΙΝΩΝΙΑ & ψυχική ΥΓΕΙΑ*, 8: 66-68.

30. Δήμητρα (2008). Πρακτικές και Πολιτικές Απεξάρτησης – Ομάδες Αυτοβοήθειας *ΚΟΙΝΩΝΙΑ & ψυχική ΥΓΕΙΑ*, 8: 69-71.

31. Μόνικα (2008). Εξάρτηση και Μετανάστευση. *ΚΟΙΝΩΝΙΑ & ψυχική ΥΓΕΙΑ*, 8: 72-73.

32. Λυρή, Τ. (2007). Η Εξάρτηση είναι Εμπόριο. Ο Αγώνας «Απεξάρτησης» και η Πρόληψη οφείλουν να είναι Λειτουργήματα (Συνέντευξη στο Σ. Λαϊνά). *ΚΟΙΝΩΝΙΑ & ψυχική ΥΓΕΙΑ*, 5: 71-76.

Αναπηρία

33. Βουλγαρόπουλος, Ν. (2008). Αυτοβοήθεια και συμβουλευτική ομοτίμων. *ΚΟΙΝΩΝΙΑ & ψυχική ΥΓΕΙΑ*, 8: 14-18.

34. Μορφούλης, Ι. Α. (2008). Προσπελασιμότητα στην Πόλη και τη Ζωή. *ΚΟΙΝΩΝΙΑ & ψυχική ΥΓΕΙΑ*, 7: 10-17.

35. Λαζαρίδου, Α. (2008). Εφ' όρου Ζωής. *ΚΟΙΝΩΝΙΑ & ψυχική ΥΓΕΙΑ*, 7: 18-20.

Σωματική Υγεία

36. Σβάρνας, Γ. (2008). Θαλασσαιμία. Ο δρόμος προς την αποδοχή. *ΚΟΙΝΩΝΙΑ & ψυχική ΥΓΕΙΑ*, 8: 46-48.

37. Μιχαλάκη, Ε. (2008). Σύλλογος Μεσογειακής Αναιμίας. Αγώνας, Δράσεις, Παρεμβάσεις. *ΚΟΙΝΩΝΙΑ & ψυχική ΥΓΕΙΑ*, 8: 49-51.

38. Αμιτζόγλου, Κ. (2008). Καρκίνος: Η γνώση είναι δύναμη. *ΚΟΙΝΩΝΙΑ & ψυχική ΥΓΕΙΑ*, 8: 52.

39. Σαριδάκης, Ι. (2008). Μετά τον Καρκίνο κοιτάω μπροστά. *ΚΟΙΝΩΝΙΑ & ψυχική ΥΓΕΙΑ*, 8: 53-55.

40. Αγγελή, Α. (2008). Όσα έζησα και ένιωσα. *ΚΟΙΝΩΝΙΑ & ψυχική ΥΓΕΙΑ*, 8: 56-58.

41. Παπαστολόπουλος, Π. (2008). Η απάντηση στη φθορά είναι η Δημιουργία. *ΚΟΙΝΩΝΙΑ & ψυχική ΥΓΕΙΑ*, 8: 59-61.

42. Επανακτώντας το Συλλογικό - Διακήρυξη Συλλόγων και Εταιρειών για την Σωματική Υγεία σε συνεργασία με το Πρόγραμμα Προαγωγής Αυτοβοήθειας. *ΚΟΙΝΩΝΙΑ & ψυχική ΥΓΕΙΑ*, 8: 95-96.